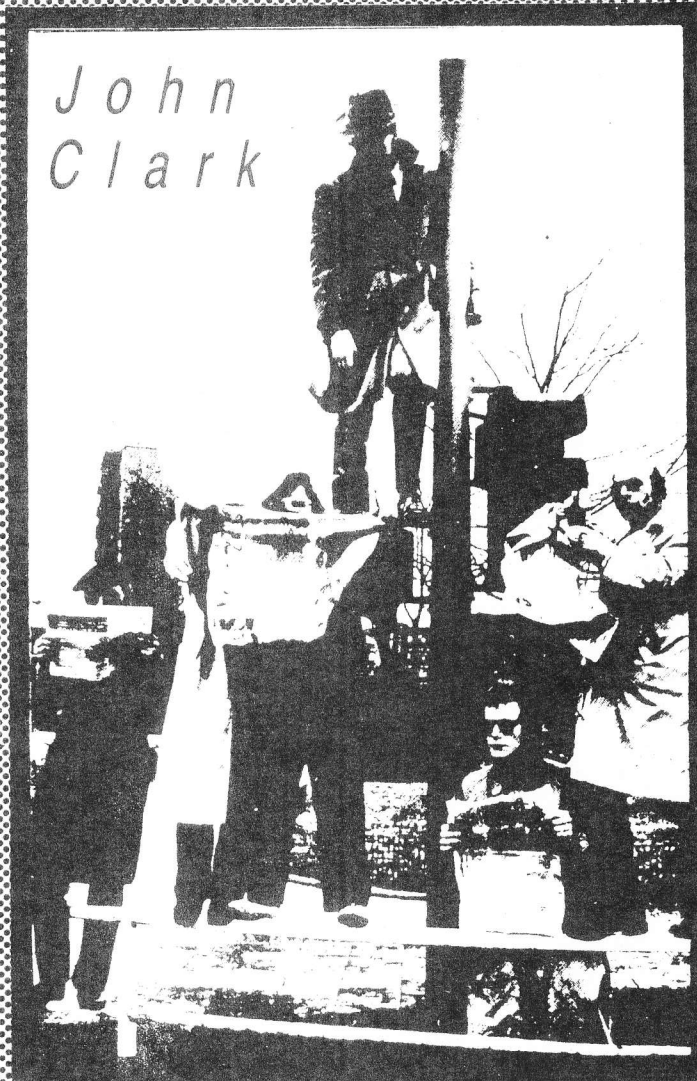

Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΡΙΣΗ

*John
Clark*

ΑΥΤΟΝΟΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

*Τίτλος πρωτοτύπου: Anarchism
and the Present World crisis.*

*Μετάφραση απ' τα Αγγλικά: Λήδα
Πομώνη*

*Στοιχειοθεσία - Αναπαραγωγές
Φιλμ: «ΗΛΙΟΓΡΑΜΜΑ» τηλ.
32.38.850*

*Κυκλοφορεί σε περιορισμένο α-
ριθμό αντιτύπων και η χρήση του
είναι ελεύθερη με τον όρο να α-
ναγράφονται οι πηγές.
Αθήνα, 1987.*

ΑΥΤΟΝΟΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Βρισκόμαστε σήμερα σ' ένα ιστορικό σημείο που η ανάγκη για ένα καινούργιο πολιτικό όραμα γίνεται ολοένα και πιο έντονη. Στη βιομηχανοποιημένη Δύση βλέπουμε να διογκώνεται η απογοήτευση από τις παραδοσιακές πολιτικές επιλογές και να χάνεται η εμπιστοσύνη στα πολιτικά κόμματα απέναντι στη τυπική δημοκρατία. Αυτή η απογοήτευση εκφράζεται κύρια μέσα από μια διαδικασία αποπολιτικοποίησης, όπου χάνεται η εμπιστοσύνη στα πολιτικά κόμματα και υπάρχει εκλογική αποχή σε μεγάλη κλίμακα. Στην Ανατολή βρίσκουμε ένα διογκούμενο κίνημα διαφωνούντων που αμφισβητεί τη μαρξιστική ορθοδοξία, συχνά σιωπηλά μέσα από την έλλειψη πίστης και συνεργασίας, και μερικές φορές δραματικά με περιοδικές εξεγέρσεις. Τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση συναντούμε σε πολλές χώρες και σε ποικίλα επίπεδα μια πολιτιστική αντιπαράθεση, που ακαθόριστα — αν και ίσως προφητικά — επισημαίνει την ανάγκη για ένα ενοποιητικό όραμα.

Αυτό που πιστεύουμε εδώ, είναι πως δικαιολογείται αυτή η απογοήτευση τόσο απέναντι στον φιλελεύθερο καπιταλισμό, όσο κι απέναντι στον κρατικό σοσιαλισμό. Τα κυρίαρχα παγκόσμια συστήματα, κάτω απ' αυτή την άποψη, δεν μας προσφέρουν πια μια ελπιδοφόρα προοπτική λύσης των μεγάλων κοινωνικών και οικολογικών κρίσεων που αντιμετωπίζει σήμερα η ανθρωπότητα. Στην πραγματικότητα γίνεται ολοένα και πιο φανερό πως αυτά

τα συστήματα, με τη βαθιά πίστη τους σε αξίες όπως η βιομηχανοποίηση, η υψηλή τεχνολογία, ο συγκεντρωτισμός, η αστικοποίηση και το Κράτος, έχουν παίξει οργανικό ρόλο στη δημιουργία του κοινωνικού ατομισμού και της οικολογικής ανισορροπίας, που αποτελούν σήμερα το πυρήνα αυτών των κρίσεων. Γι' αυτό το λόγο, αυτό που χρειάζεται είναι ένα εναλλακτικό όραμα της κοινωνίας, του μέλλοντος και της ίδιας της πραγματικότητας: ένα όραμα που θα ξεκινά από τις παραδοσιακές ιδεολογίες πάνω σ' όλα αυτά τα θεμελιώδη ερωτήματα. Αυτό το όραμα υποστηρίζω πως είναι ο αναρχισμός.

Εξετάζοντας την αναρχική προσέγγιση πάνω στη σημερινή παγκόσμια κρίση, θα σταθώ σε μερικές απόψεις που εγείρουν οι αντίπαλοι του αναρχισμού στη θέση, πως μπορεί να αποτελεί μια βιώσιμη σφαιρική στρατηγική. Ειδικότερα, θα μελετήσω τις επισημάνσεις που έκανε ο Άλαν Βερτχάιμερ στην ανάλυσή του Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ στο πρόσφατο τεύχος του ΝΟΜΟΣ – ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟ.¹ Στο άρθρο του ο Βέρτχάιμερ ισχυρίζεται ότι ο αναρχισμός είναι ανίκανος να αντιμετωπίσει με επιτυχία τέσσερις σήμερα υπαρκτές παγκόσμιες κοινωνικές συνθήκες. Αυτές είναι: α) "ο πληθυσμός της γης είναι (ίσως) τόσο μεγάλος, και αυξάνεται μ' ένα ταχύ ρυθμό με μη άμεση προοπτική για σοβαρή μείωση", β) "στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου βασικές ανθρώπινες ανάγκες μένουν ανικανοποίητες", γ) "οι παγκόσμιες φυσικές και ανθρώπινες πηγές δεν διανέμονται ομοιόμορφα σ' ολόκληρη τη γη", δ) "το σημερινό επίπεδο συντήρησης βασίζεται σ' ένα υψηλό επίπεδο κοινωνικής και οικονομι-

1. Άλαν Βερτχάιμερ Η ΑΣΕΒΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΟ ΚΑΙ Η ΑΝΑΡΧΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ στο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ: ΝΟΜΟΣ ΧΙΧ (Νέα Υόρκη: NYU Press 1978) σελ 167-88.

κής αλληλεξάρτησης ανάμεσα στις διάφορες περιοχές του κόσμου, αλλά και μέσα σ' αυτές τις ίδιες τις περιοχές".² Επιπλέον ο Βερτχάιμερ ισχυρίζεται ότι ο αναρχισμός είναι ανίκανος ν' αντιμετωπίσει τις συγκρούσεις ανάμεσα στα ατομικά συμφέροντα και τις κοινωνικές ανάγκες, ειδικότερα όσον αφορά το ζήτημα της άμυνας.

Σκεφτόμενοι την αναρχική απάντηση σ' αυτά τα προβλήματα, είναι σημαντικό να καταλάβουμε το νόημα του όρου "αναρχισμός". Αυτό που θεωρώ εδώ σαν αναρχισμό είναι μια παράδοση θεωρίας και πράξης, που αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε μέσα σ' ένα ενεργά υπαρκτό ιστορικό κίνημα (αυτοαποκαλούμενο "αναρχικό κίνημα") από τον προηγούμενο αιώνα και το μισό του τωρινού. Πιστεύω, πως αυτό το κίνημα στο σημερινό στάδιο της ανάπτυξής του έχει σαν κατευθυντήριες αρχές την απόρριψη όλων των μορφών κυριαρχίας, την αποδοχή μορφών ανθρωπίνης αλληλεπίδρασης, βασισμένης στη συνεργασία, αυτονομία και σεβασμό του ατόμου· και παραπέρα, καθώς οι βασικές οντολογικές του προτάσεις αναπτύσσονται συστηματικά, μια οργανική, οικολογική άποψη για την κοινωνία, τη φύση και την πραγματικότητα γενικότερα. Στη πράξη (και αυτό είναι το κύριο σημείο αυτού του άρθρου) αυτές οι αρχές οδήγησαν τους αναρχικούς να προτείνουν τέτοιες πολιτικές, όπως η αντικατάσταση των εθνικών κρατών από ομοσπονδίες κοινοτικών και εργατικών ενώσεων, αντικατάσταση του επιχειρησιακού καπιταλισμού και της κρατικής ιδιοκτησίας από την αυτοδιεύθυνση της παραγωγής από τους παραγωγούς, αντικατάσταση της πατριαρχικής αυταρχικής οικογένειας από την ελεύθερη οικογένεια και μια διαφορετική διάρθρωση της ζωής, αντικατάσταση της μεγαλούπολης και της συγκεντρωτικής

2. Όπως παραπάνω.

κατανομής του πληθυσμού από αποκεντρωμένα, οικολογικά ισορροπημένα πληθυσμιακά σχέδια, αντικατάσταση της συγκεντρωτικής υψηλής τεχνολογίας από πιο ανθρώπινα προσανατολισμένες εναλλακτικές τεχνολογίες, που συμφωνούν με την αποκεντρωμένη δημοκρατική λήψη αποφάσεων και που δεν καταστρέφουν το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον.

Αυτές οι αρχές αναπτύχθηκαν σημαντικά απ' την κυρίαρχη τάση της αναρχικής θεωρίας, ξεκινώντας απ' τον Μπακούιν και τον Κροπότκιν, και συνεχίστηκαν από το ιστορικό αναρχικό κίνημα στις επικρατούσες μορφές του, του αναρχοσυνδικαλισμού και του αναρχοκομμουνισμού. Επίσης, εξίσου μεγάλη συμβολή σ' αυτή την ανάπτυξη είχαν ιδέες που συνδέονταν με την ελευθεριακή παράδοση και αντιπροσωπεύονταν από θεωρητικούς όπως ο Φουριέ, ο Γκούσταβ Λαντάουερ και ο Μάρτιν Μπάμπερ. Αυτές οι δύο γραμμές εξέλιξης αποτέλεσαν μια συνθετική ενότητα, και πιστεύω πως το πιο προωθημένο στάδιο της ανάπτυξής τους είναι ο σύγχρονος κοινοτικο-οικολογικός αναρχισμός, που θα υπερασπιστώ και εδώ πέρα.³

Πληθυσμιακά προβλήματα: Πυκνότητα και αύξηση.

Το πληθυσμιακό ζήτημα θέτει πολλά προβλήματα στην αναρχική θεωρία. Ένα από τα πιο βασικά είναι το ερώτημα ποιά μορφή αναρχικής κοινωνικής οργάνωσης είναι πραγματοποιήσιμη σε κοινωνίες που είτε έχουν με-

3. Για περισσότερες πληροφορίες πάνω στη σύγχρονη αναρχική θέση, δες τα βιβλία του Μάραη Μπούκτσιν Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΠΑΝΗ (Μόντρεαλ: *Black Rose Books*, 1977), ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ (Μόντρεαλ, *Black Rose Books*, 1980) και η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ (Πάλο Άλτο: *Cbesive Books*, 1982).

γάλο πληθυσμό, είτε υψηλά επίπεδα πληθυσμιακής πυκνότητας. Σύμφωνα μ' ένα ρεύμα της κριτικής, συστήματα νόμων (και μάλιστα διευρυμένα) είναι αναπόφευκτα σε πολυπληθείς κοινωνίες. Γι' αυτό το λόγο, η αναρχία, κατά την οποία υποτίθεται πως δεν θα υπάρχει νομικό σύστημα, δεν μπορεί να λειτουργήσει σε τέτοιες κοινωνίες.⁴

Έχει σημασία να τονίσουμε ότι οι αναρχικοί αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα για την ύπαρξη κανόνων σ' όλες τις κοινωνίες. Η βασική υπόθεση δεν είναι αν θα υπάρχουν κανόνες, αλλά μάλλον το επίπεδο στο οποίο θα διαμορφώνονται οι κανόνες, οι διαδικασίες που θα τους καθορίζουν, η φύση και η έκταση αυτών των κανόνων. Οι αναρχικοί πιστεύουν, πως όποτε είναι εφικτό πρέπει να χρησιμοποιούνται διαδικασίες όπως η διαιτησία και η συναίνεση, για την εγκαθίδρυση εθελοντικών κανόνων. Αλλά όταν συχνά αυτό δεν είναι δυνατό, το επόμενο βήμα είναι η ανάπτυξη συστημάτων κανόνων μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες σε κοινοτικό επίπεδο (αν και δεν υπάρχει αμφιβολία πως πολλές αποφάσεις θα αφήνονται σε ακόμα μικρότερες ομάδες και άτομα, αν η κοινότητα θέλει να διατηρήσει τον ελευθεριακό της χαρακτήρα). Αυτή η κοινοτική δημοκρατία μπορεί να ειπωθεί πως απαιτεί τυπικά συστήματα τοπικών νόμων που θα μπορούν, στο βαθμό που συμφωνούν οι κοινότητες, να επεκτείνονται μέσω μιας ομοσπονδίας. Υπάρχει όμως μια ισχυρή τάση να εξετάζονται λεπτομερειακά όλα τα ζητήματα από τοπικές συνελεύσεις και λαϊκά δικαστικά σώματα (βάσει του μοντέλου μερικών μορφών της ελληνικής πόλης), και από ορισμένες διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Δεν φαίνεται να υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι, γιατί τέ-

4. Βερτχάμερ, όπως παραπάνω, σελ. 182-83.

τοια συστήματα αποκεντρωτικών και ομοσπονδιακών κανόνων να μην μπορούν να εγκαθιδριθούν με κάποια μορφή σε πολυπληθείς κοινωνίες.

Αλλά ακόμα κι αν είναι δυνατό, μπορεί αυτή η αποκεντρωμένη λήψη αποφάσεων να λειτουργήσει πρακτικά σε τέτοιες κοινωνίες; Πραγματικά, υπάρχουν ενδείξεις πως τα πλεονεκτήματα μπορεί να είναι μεγαλύτερα στις πιο πολύπλοκες, πολυπληθείς κοινωνίες. Καθώς οι συγκρούσεις αξιών και συμφερόντων πολλαπλασιάζονται με την πληθυσμιακή αύξηση και την αστικοποίηση, το συγκεντρωτικό Κράτος γίνεται ολοένα και πιο ανίκανο να αντιμετωπίσει τις γοργά πολλαπλασιαζόμενες καταστάσεις κρίσης. Η τυπική τακτική του Κράτους είναι η επέκταση της γραφειοκρατικοποίησης και του κεντρικού σχεδιασμού, που προκαλούν παραπέρα διαχωρισμό ανάμεσα στους μηχανισμούς προγραμματισμού και την κοινωνική πραγματικότητα. Προβλήματα, που η ειδικευή τους αυξάνει ολοένα και περισσότερο, αντιμετωπίζονται με ολοένα και περισσότερο γενικό τρόπο. Η αποκεντρωμένη και ομοσπονδιακή λήψη αποφάσεων απ' την άλλη, είναι απ' τη φύση της πιο εύκολο να αντιμετωπίσει αυτή την πολυπλοκότητα, αφού και η ίδια είναι σύνθετη και πολυποίκιλη. Ο πολλαπλασιασμός των προβλημάτων απαιτεί ένα ανάλογο πολλαπλασιασμό των συναντήσεων για πληροφόρηση, συζήτηση και λήψη αποφάσεων.

Υπάρχουν όμως διαθέσιμες εναλλακτικές προτάσεις απέναντι στο συγκεντρωτικό κράτος. Μία απ' αυτές είναι να ενσωματωθούν πιο αποκεντρωτικοί μηχανισμοί μέσα στην συγκεντρωτική δομή. Δεδομένων των ισχυρών συγκεντρωτικών οικονομικών και πολιτικών τάσεων της σύγχρονης κοινωνίας, δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει το ότι τέτοιες προσπάθειες είναι συχνά επιπόλαιες και αναποτελεσματικές (βλέπε πχ. το βαθμό γραφειοκρατικοποίησης και οικονομικής συγκεντροποίησης στους υποτι-

θέμενους "αντιγραφειοκρατικούς" χειρισμούς των Ρεπουμπλικάνων στην μεταπολεμική Αμερική). Μια άλλη πιθανότητα είναι να καταλήξουμε σε ολοένα και περισσότερους αυταρχικούς και καταπιεστικούς ελέγχους, δεδομένης της αποσάρθρωσης των παραδοσιακών εσωτερικών ελέγχων, και την αποτυχία των γραφειοκρατικών μεθόδων ελέγχου και επίλυσης των προβλημάτων. Αυτό μπορεί να γίνει πιθανώτερο καθώς συνεχίζεται η κοινωνική ατομικοποίηση και οξύνεται η κοινωνική κρίση. Πρέπει να σημειωθεί πως αυτή η ίδια η διαδικασία της γραφειοκρατικοποίησης συμβάλλει κατά πολύ στην απλοποίηση και ατομικοποίηση της κοινωνίας. Μπορούμε να πούμε πως αν καταφέρει αυτή η διαδικασία να ολοκληρωθεί, τότε οι συγκεντρωτικές γραφειοκρατικές διαδικασίες θα είναι οι πιο οικείες δομές της κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά όμως, αυτή η επιτυχία της γραφειοκρατίας θα επιτευχθεί με τίμημα την απόλυτη διάλυση του οργανικού οικοδομήματος της κοινωνίας, τίμημα που λίγοι θέλουν να πληρώσουν. Για τους παραπάνω λόγους οι αναρχικοί πιστεύουν πως η αποκεντρωμένη λήψη αποφάσεων είναι η καταλληλότερη απάντηση στο μέγεθος και την πολυπλοκότητα της κοινωνίας, και η πιο επιθυμητή αν θέλουμε να διατηρηθεί αυτό που αξίζει στην κοινωνική πολυπλοκότητα.

Λέγοντας κάτι τέτοιο δεν πρέπει να υπονοηθεί πως οι αναρχικοί θεωρούν το υψηλό επίπεδο αστικοποίησης ή τους ψηλούς ρυθμούς γεννητικότητας, πάντα επιθυμητά. Υπάρχουν πολλές μορφές κοινωνικής και οικολογικής πολυπλοκότητας. Η πολιτιστική διαφοροποίηση εθνικά ποικιλόμορφων αστικών περιοχών, μπορεί να περιέχει μία κοινωνική αξία που να πρέπει να διατηρηθεί κατά τη διάρκεια της αποαστικοποίησης. Από την άλλη, η μορφή της πολυπλοκότητας που συνεπάγον-

ται τα συστήματα μεταφοράς, ή η προστασία του περιβάλλοντος σε περιοχές που η υπερσυγκέντρωση κάνει αυτά τα προβλήματα ουσιαστικά άλυτα, δεν μας είναι απαραίτητη. Έτσι το πρόβλημα του υπερπληθυσμού πρέπει να λυθεί, και ο αναρχικός αποκεντρωτισμός προσπαθεί να δώσει μια λύση. Θα ερευνηθεί εν συντομία η απάντηση του αναρχισμού στο πρόβλημα του αριθμητικά υψηλού επιπέδου του πληθυσμού σε σχέση με τους οικολογικούς περιορισμούς. Κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο, αφού οι αναρχικές στρατηγικές θα ήταν προφανώς εξωπραγματικές αν απαιτούσαν παγκόσμια μια πολύ σημαντική μείωση του πληθυσμού απ'ότι είναι σήμερα, ή αν δεν μπορούσαν ν'αντιμετωπίσουν τον υψηλό ρυθμό γεννήσεων που μοιραία θα υφίσταται για κάποιο χρόνο.

Πρέπει να επισημανθεί κατ'αρχήν πως η αποκέντρωση του πληθυσμού δεν απαιτεί χαμηλό επίπεδο πυκνότητας του πληθυσμού. Είναι γνωστό, πως πολλές χώρες του Τρίτου κόσμου που ο πληθυσμός είναι διασκορπισμένος κύρια σε χωριά, έχουν εθνικά υψηλότερη πυκνότητα πληθυσμού απ'ότι πολλές άλλες χώρες, που ο πληθυσμός συγκεντρώνεται σ'αστικά κέντρα. Παραπέρα, έχει ανθρωπολογικά αποδειχτεί πως κοινωνίες με οικονομικοπολιτικά συστήματα πιο χαλαρά οργανωμένα απ'αυτά που προτείνουν οι σύγχρονοι αναρχικοί, έχουν μάλλον υψηλότερη πυκνότητα πληθυσμού.⁵ Μπορούμε να υποστηρίξουμε πως οι πολιτικές αποκέντρωσης αυξάνουν την πληθυσμιακή πυκνότητα που μπορεί να υπάρξει σ'ένα δεδομένο χώρο, αλλά μειώ-

5. Βλέπε ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΑΜΕΡΙΝΔΙΑΝΩΝ από το βιβλίο του Πιερ Κλάστρ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ (Νέα Υόρκη: *Urizen Books*, 1977) σελ. 64-82.

νουν το οικολογικό άγχος που προκαλείται από την διασπορά του πληθυσμού, την εκβιομηχάνιση, τις παραγωγικές σπατάλες κλπ. (λαμβάνοντας υπ'όψιν την πρακτικότητα της αποκεντρωμένης τεχνολογίας).

Αυτό δεν σημαίνει βέβαια πως οι αναρχικοί αντιμετωπίζουν ατάραχα τους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού που απειλούν να εξαντλήσουν γρήγορα τις δυνατότητες του πλανήτη μας να ικανοποιήσει τις ανάγκες της ανθρώπινης ζωής, ή ότι απλά ελπίζουν ν'αυξήσουν αυτές τις δυνατότητες μέσω της αποκέντρωσης. Έτσι προκύπτει ένα δεύτερο, πιο σημαντικό ερώτημα: μπορούν να υπάρξουν αναρχικές στρατηγικές για τον περιορισμό της πληθυσμιακής αύξησης, ώστε να σταθεροποιηθεί ο πληθυσμός σ'ένα επίπεδο πιο ικανοποιητικό για την ζωή του ανθρώπου, μέσα σε μια ευνοϊκότερη οικολογική ισορροπία; Όπως επισημαίνει ο Βερτχάιμερ "αν και κηρύσσουμε τον έλεγχο των γεννήσεων, ο Ινδός χωρικός συνεχίζει να κάνει παιδιά ώστε να τον βοηθήσουν στα χωράφια, και ώστε κάποιο να επιζήσει για να τον φροντίσει όταν θάναί τόσο γέρος και αδύνατος για να βοηθήσει τον εαυτό του".⁶ Αν και μπορεί να αντιλαμβάνεται τις καταστροφικές συνέπειες της πράξης του, δεν μπορούμε να περιμένουμε τίποτα άλλο απ' αυτόν, απ'το να κάνει οτιδήποτε για να μετριάσει τον πόνο του. Άρα, συνεχίζει αυτή η άποψη, είναι απαραίτητη μια ορθολογική πληθυσμιακή πολιτική με την συμβολή της κρατικής εξουσίας.

Όμως η άποψη αυτή βασίζεται σ'ένα λαθεμένο δίλημμα. Οι προφανείς εναλλακτικές προτάσεις είναι η άναρχη αναπαραγωγή (που στην πραγματικότητα δεν είναι "άναρχη" με την αναρχική έννοια, αλλά μάλλον

6. Βερτχάιμερ, ό. π., σελ. 184.

ελέγχεται από το κυρίαρχο ιεραρχικό και ανισωτικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα), και η ελεγχόμενη αναπαραγωγή (που υπόκειται σ' ένα συμπληρωματικό έλεγχο από τους καταναγκαστικούς μηχανισμούς του κράτους). Αλλά αυτές πολύ απέχουν απ' τον ν' αποτελούν τις μοναδικές εναλλακτικές προτάσεις, και δεν πρέπει να υποστηρίζονται από τους αναρχικούς. Αυτοί αντίθετα πρέπει να υποστηρίζουν πως σε κοινωνίες όπως η Ινδία, το κοινωνικό και οικονομικό σύστημα πρέπει να μετασχηματιστεί ολοκληρωτικά με διαδικασίες σύμφωνες με την κατανομή του πληθυσμού και τις παραδοσιακές παραγωγικές διαδικασίες, και όχι μέσω κεντρικών κυβερνητικών πολιτικών. Παραπέρα οι αναρχικοί υποστηρίζουν πως η κρατική πολιτική στοχεύει στην διατήρηση του υπάρχοντος οικονομικού συστήματος, που θεσμοθετώντας τον υποχρεωτικό έλεγχο των γεννήσεων (ταυτόχρονα με την προώθηση της αστικοποίησης και της υψηλής τεχνολογίας όπως έκανε το καθεστώς της Ιντιρα Γκάντι) θα διαιωνίσει απλά το σημερινό επίπεδο μιζέριας και εκμετάλλευσης, ενώ παράλληλα θα χειροτερεύουν οι καταστροφικές οικολογικές επιδράσεις του υπερπληθυσμού. Η αναρχική προσέγγιση σε αγρότικές κοινωνίες όπου επικρατεί η ενοικίαση ή κατοχή μικρού κλήρου, απαιτεί την αντικατάσταση αυτών των μορφών από την συλλογική καλλιέργεια της γής από συνεταιρισμούς των παραγωγών.

Όταν καθιερωθεί ένα τέτοιο σύστημα, τα μέλη των συνεταιρισμών θα μπορούν να ξεπεράσουν το προηγούμενο ενδιαφέρον τους (μάλλον κατανοητό) για την μεγιστοποίηση της εργατικής προσφοράς, και θα μπορούν να εφοδιαστούν για τα γεράματα τους ώστε ν' αναλάβουν πρωτοβουλίες για την προώθηση του πλεονάσματος της παραγωγής τους σε τομείς που θα καθορίζονται από τους

κανόνες της συνεργασίας. Αυτό βέβαια βασίζεται στην υπόθεση πως θάνατι διαθέσιμη η τεχνολογία για μια επαρκή συνεργατική παραγωγή (μια υπόθεση που θα συζητηθεί εν συντομία), και πως αν το πλεόνασμα που τώρα δίνεται στις εγχώριες και ξένες κυρίαρχες τάξεις αναδιανεμηθεί, τότε θα ικανοποιηθούν καλύτερα οι ανάγκες των παραγωγών. Το απαραίτητο στοιχείο αυτής της συζήτησης είναι ότι η αναρχική προσέγγιση στα προβλήματα του υπερπληθυσμού απαιτεί συνειδητή κοινωνική αναδιοργάνωση, και δεν μπορεί να εξισωθεί με την "ελευθεριακή" αδράνεια ή με μια απλά ηθικιστική παρότρυνση.⁷

Το πρόβλημα της σπάνης:

Ο αναρχισμός πάντα ασχολήθηκε με το πρόβλημα της σπάνης. Το μεγαλύτερο μέρος της προσφοράς του αναρχισμού στους χωρικούς της Ισπανίας, της Ουκρανίας και άλλων χωρών, βρίσκεται στο πλούσιο όραμα του ελευθεριακού κοινοτισμού και της παραγωγής που θα ικανοποιεί πραγματικές ανάγκες. Η πρόσφατη αναρχική θεωρία όπως π.χ. φαίνεται από το κλασσικό βιβλίο του Μάрайη Μπούκτσιν *Post-Scarcity Anarchism* θεωρεί το πρόβλημα της σπάνης σαν ένα από τα κεντρικά ζητήματα της πολιτικής θεωρίας. Αλλά βέβαια το βασικό ερώτημα δεν είναι αν οι αναρχικοί έχουν πείσει κατά καιρούς με-

7. Για μια ελευθεριακή, αποκεντρωτική άποψη των επιδράσεων της βιομηχανοποίησης και αστικοποίησης στις κοινωνίες του τρίτου κόσμου, δες Ε.Φ. Σουμάχερ *ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΕΙΝΑΙ ΟΜΟΡΦΟ* (Νέα Υόρκη: Harper, 1973), μέρος III. Για το Ινδικό αναρχικό κίνημα "Σαρβοντάγια", που συνεχίζει την Γκαντιανή παράδοση της αγροτικής συνεργατικής παραγωγής, βλέπε: Τζέφρυ Όστεργκαρτ και Μέλβιλ Κάρελ, *ΟΙ ΗΠΙΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ*, (Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 1972).

γάλους αριθμούς ανθρώπων ή αν έχουν ασχοληθεί με το πρόβλημα, αλλά μάλλον αν υπάρχουν αποδείξεις που να πιστοποιούν πως έχει κάποια αξία η προσέγγιση του της αποκεντρωμένης παραγωγής και της εναλλακτικής τεχνολογίας.

Σύμφωνα με τον Κόλιν Γουόρντ, οι προτάσεις για μια αποκεντρωτική παραγωγή τροφίμων έντασης εργασίας που έκανε ο Κροπότκιν έναν αιώνα πριν, έχει φανεί από την εμπειρία πως είναι αρκετά πρακτικές. Όπως παρατήρησε, "η γιαπωνέζικη εμπειρία (η εξέλιξη από την εσωτερική αναποτελεσματικότητα σε μια ενοχλητική υπερπαραγωγή μέσω της αυτο-επάρκειας δείχνει την τεχνική πραγματοποίησης των ισχυρισμών του Κροπότκιν, με μια τεράστια παραγωγικότητα της αγροτικής παραγωγής όταν υπάρχει ένταση εργασίας. Η σύγχρονη κηπουρική βιομηχανία στη Βρετανία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες ανταποκρίνεται πλήρως στις προσδοκίες του ..."⁸ Η "ομάδα έμμεσης τεχνολογίας" του Ε.Φ. Σουμάχερ συνέχισε τη παράδοση διανοητών όπως ο Κροπότκιν και ο Γουίλιαμ Μόρρις, και ανέπτυξε τις αποκαλούμενες οικείες τεχνολογίες" που θα επιτρέψουν στις αναπτυσσόμενες χώρες να λύσουν τα προβλήματα της σπάνης και της ανεργίας, ενώ παράλληλα θ' αποφύγουν τις κατατροφικές συνέπειες της βαριάς εκβιομηχάνισης και της αστικοποίησης. Στις ΕΠΑ, ομάδες όπως το "Ινστιτούτο για την τοπική αυτοδυναμία", ερευνούν τις δυνατότητες που έχουν φτωχές τοπικές κοινότητες να ξεφύγουν από την παγίδα της εξάρτησης και της οικονομικής εκμετάλλευσης μέσω της ανάπτυξης της κοινοτικής βιομηχανίας και

8. Πέτερ Κροπότκιν ΟΙ ΑΓΡΟΙ, ΤΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΑΥΡΙΟ, έκδοση του Κόλιν Γουόρντ (Λονδίνο: *Allen and Unwin*, 1974).

της αγροτικής παραγωγής. Ο Ντাইβιντ Μόρρις και ο Κάρλ Χές παρουσιάζουν μια μάλλον λεπτομερή εικόνα αυτών των δυνατοτήτων στο βιβλίο τους "Η εξουσία της γειτονιάς"⁹, που μέρος της βασίζεται στις εμπειρίες τους από την γειτονιά Άνταμς-Μόργκαν στην Ουάσινγκτον. Το ισχυρότερο ίσως επιχείρημα γι' αυτό το είδος αποκέντρωσης της παραγωγής που υποστηρίζεται από αναρχικούς όπως ο Κροπότκιν, μπορεί να βρεθεί στην εργασία μισού αιώνα του Λουίς Μάμφορντ πάνω στη τεχνολογία και την μηχανοποίηση¹⁰. Όπως γράφει στο "Τεχνικές και πολιτισμός":

"Σε μια ισορροπημένη οικονομία η περιφερειακή παραγωγή των εμπορευμάτων αποκτά ορθολογικό χαρακτήρα και η διαπεριφερειακή ανταλλαγή μετατρέπεται σε εξαγωγή του πλεονάσματος από περιφέρειες αφθονίας σε περιφέρειες σπάνης, ή σε ανταλλαγή ειδικών πρώτων υλών και πλεονεκτημάτων... αλλά ακόμα και σ' αυτή την περίπτωση τα πλεονεκτήματα μιας συγκεκριμένης περιοχής μπορεί να είναι προσωρινά... Με την ανάπτυξη της οικονομίας της περιφέρειας τα πλεονεκτήματα της σύγχρονης βιομηχανίας θα διαχυθούν, όχι κύρια μέσω των μεταφορών όπως τον 19ο αιώνα, αλλά μέσα από την τοπική ανάπτυξη".¹¹

Αυτές οι μικρές αναφορές δεν αποδεικνύουν την α-

9. Ντাইβιντ Μόρρις και Κάρλ Χές, Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ (Βοστώνη: *Beacon Press*, 1975). Δες επίσης το κεφάλαιο ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ στο βιβλίο του Μπούκτσιν Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΠΑΝΗ, σελ. 83-129.

10. Βλέπε ειδικότερα, Λουίς Μάμφορντ, ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (Νέα Υόρκη: *Harcourt, Brace and World*, 1934) και Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΜΗΧΑΝΗΣ (Νέα Υόρκη: *Harcourt, Brace Iovanovich*, 1967-70).

11. ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ "ό.π.π.", σελ. 388.

ναρχική υπόθεση. Ίσα-ίσα δείχνουν πως αυτή η υπόθεση πρέπει να ερευνηθεί, και ότι απλά δεν πείθει η αναφορά στην κυρίαρχη ιδεολογία της υψηλής τεχνολογίας, σαν η αξία της νάναι αυταπόδεικτη.¹²

Σχετικά με την αναρχική προσέγγιση σε θέματα όπως η σπάνη και το "επίπεδο ζωής", είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι αυτό που απαιτείται δεν είναι μια απλή συντήρηση αλλά μάλλον μια κοινωνία αφθονίας. Οι αναρχικοί ισχυρίζονται πως το γεγονός ότι η δημιουργία μιας τέτοιας κοινωνίας μέσα από τα αναρχικά μοντέλα παραγωγής φαινομενικά είναι αδύνατη, οφείλεται στην αποτυχία της έρευνας πάνω στην ιδεολογία της υλικής κατανάλωσης. Αν η αφθονία πρέπει να στηρίζεται στην απεριόριστη επέκταση της παραγωγικότητας, και την εξάντληση των παραγωγικών πηγών της φύσης, είναι φανερό ότι δεν πρόκειται ποτέ να επιτευχθεί. Για τους αναρχικούς η αφθονία πρέπει να έρθει μέσα από την εξέλιξη των κοινωνικών αναγκών, και την ικανοποίηση της επιθυμίας για μια δημιουργική και χαρούμενη ζωή. Από αυτή την έννοια εμπνέονται για τα οράματα τους σχετικά με τον πλούτο της συμβολικής φαντασίας, το βάθος του κοινωνικού αισθήματος και την χαρά της άμεσης εμπειρίας όπως σε πολλές παραδοσιακές κοινωνίες.¹³ Οι αναρχικοί

12. Για μια από τις πιο λεπτομερείς συζητήσεις της πρακτικής δυνατότητας πραγματοποίησης μιας αποκεντρωτικής, κοινοτικής τεχνολογίας, δες Πήτερ Χάρπερ και Γκόντφρυ Μπόνλ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ (Νέα Υόρκη: *Pantheon Books*, 1976).

13. Βλέπε Ντόροθυ Λη, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ (*Englewood Cliffs: Prentice-Hall*, 1959), Νόρμαν Ο Μπράουν, Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ (Νέα Υόρκη: *Random House*, 1966), Κλώντ Λεβί Στρώς ΑΓΡΙΟΙ ΤΡΟΠΙΚΟΙ (Νέα Υόρκη: *Pocket Books*, 1977), Άσλεν Μόνταγκ ΜΑΘΑΙΝΟΝΤΑΣ ΣΤΗ ΜΗ-ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ (Οξφόρδη: *Oxford University Press*, 1978) και Μπέρναρντ Ραντόλ-

επιμένουν ότι αφού ικανοποιηθούν οι βασικές ανάγκες, απλές αυξήσεις της παραγωγής δεν αρκούν για ν' ανέβει το επίπεδο ποιότητας της ζωής. Για να εξαντλήσει κανείς το θέμα αυτό, πρέπει να καταπιαστεί με θέματα (κοινά στον αναρχισμό και τον ανθρωπιστικό ελευθεριακό μαρξισμό) όπως η φύση της κοινωνίας που βασίζεται στο μοντέλο του ατόμου-καταναλωτή, ο υποβιβασμός των ανθρώπινων αξιών σε εμπορικές αξίες μέσα στην καταναλωτική κοινωνία και η καταστροφή του ανθρώπινου και φυσικού περιβάλλοντος σε μια κοινωνία έρμαια της εμπορικής παραγωγής και της ποσοτικής ανάπτυξης.

Όμως η αναγνώριση αυτών των φαινομενικά αφηρημένων θεμάτων, δεν θάπρεπε να εμποδίσει την κατανόηση του πρακτικού ενδιαφέροντος για μοντέλα τεχνολογικής ανάπτυξης, που συνδυάζουν επίπεδα παραγωγής αρκετά υψηλά για την ικανοποίηση βασικών και άλλων αναγκών με τις απαιτήσεις για ένα ανθρώπινο, μη γραφειοκρατικό, μη ιεραρχικό κοινωνικό σύστημα. Αυτό που απορρίπτουν οι αναρχικοί είναι μια μονομερή, μη διαλεκτική προσέγγιση, που απομονώνει για παράδειγμα τα προβλήματα της παραγωγής από το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, ή μια άλλη που βλέπει μόνο τις εναλλακτικές προτάσεις που προσφέρει η συνεχής ανάπτυξη των σημερινών κατευθύνσεων της τεχνολογικής εξέλιξης, ή τέλος εκείνη που μιλά για την άμεση καταστροφή όλων αυτών που προήλθαν από αυτή την εξέλιξη. Αυτού του είδους οι προσεγγίσεις αγνοούν τις εναλλακτικές δυνατότητες ανάπτυξης της τεχνολογίας, και παραβλέπουν την ύπαρξη εναλλακτικών στρατηγικών για την επίτευξη της αφθονίας, όπως μεγαλύτερη κατανομή κοινωνικών προϊ-

φσκυ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΧΩΡΙΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ (Γκάρντρν Σί-
τυ: *Doubleday*, 1964).

όντων σε αντίθεση με την ατομική κατανάλωση, κατάργηση της άσκοπης κατανάλωσης που είναι αποτέλεσμα χειραγωγούμενων αναγκών και επιθυμιών, και τέλος δημιουργία περισσότερων κοινωνικών αναγκών (που οδηγούν περισσότερο σε αφθονία παρά σε σπάνη) παρά αναγκών υλικής κατανάλωσης.

Για την αξιολόγηση της σχέσης ανάμεσα στη γέννηση των αναγκών και τη φύση διάφορων τρόπων παραγωγής, είναι διαφωτιστική η εμπειρία των αρχέγονων κοινωνιών. Ο Μάρσαλ Σάλινς έδειξε ότι η αφθονία δεν είναι κάτι που μόλις τώρα η κοινωνία καταφέρει, ή που θα καταφέρει στο μέλλον. Αντίθετα, γνωρίζοντας την ισχύουσα σχέση ανάμεσα στο σύστημα δημιουργίας των αναγκών και το επίπεδο παραγωγής, οι αρχέγονες κοινωνίες του κυνηγιού και της συγκομιδής ήταν στην πραγματικότητα οι πρώτες πλούσιες κοινωνίες, με πλεόνασμα παραγωγής και αφθονία ελεύθερου χρόνου σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα¹⁴. Όπως απέδειξε ο Μάρξ στην ανάλυση του για την δημιουργία των αναγκών κάτω από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, η βιομηχανική επανάσταση απλά επιδείνωσε τις συνθήκες σπάνης και μόχθου που είχαν δημιουργηθεί με την ανάπτυξη των αγροτικών κοινωνιών. Έχοντας μπροστά μας μια τέτοια ιστορική ανάπτυξη θάταν λάθος να παραδεχτούμε ότι η ύπαρξη μίας κοινωνίας της αφθονίας έχει απαραίτητα θετική σχέση με την ύπαρξη παραγωγής μεγάλων ποσοτήτων καταλωτικών αγαθών.

Είναι αλήθεια, όπως διακηρύσσει ο Βερτχάιμερ, ότι αν ο αναρχισμός "σημαίνει μια πολυκουλτούρα, μέσα στην οποία τα άτομα είναι ελεύθερα να διαλέξουν τις δι-

14. Βλέπε Μάρσαλ Σάλινς ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΗΣ ΛΙΘΙΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ (Σικάγο: Aldine Publishing Co, 1972).

κές τους αξίες, να υπάρχει πιθανότητα πολλοί να διαλέξουν σαν αγαθά με κάποια αξία εκείνα που μπορεί να δώσει μόνο η βιομηχανοποίηση".¹⁵ Εντούτοις άτομα που ζούν μέσα σε μια αναρχική κοινότητα, θ'ανακαλύψουν ότι μερικά απ'αυτά τα "αγαθά" θάνατι διαθέσιμα μόνο αν θυσιαστούν "αγαθά" που θεωρούνται υψηλότερης αξίας (ελευθερία, ισότητα, ανθρώπινες σχέσεις, αρμονία με τη φύση κ.λπ. Βέβαια οι αναρχικοί πιστεύουν πως οι άνθρωποι δεν θάπρεπε να πιεστούν για να επιθυμήσουν ισότιμες εργασιακές σχέσεις και όχι ιεραρχικά σχήματα, μεταφορές που να μη μολύνουν το περιβάλλον αντί για δυνατά αυτοκίνητα, εναλλακτικές πηγές ενέργειας και όχι πυρηνική ενέργεια, αποκεντρωμένες οικολογικές κοινότητες και όχι απομακρυσμένα προάστια κ.λπ. Αλλά σε καμιά περίπτωση μια κοινωνία που οι άνθρωποι ζητούν ιεραρχία, μέγιστη κατανάλωση προϊόντων και ικανοποίηση αναγκών που παράγει η διαφήμιση, δεν μπορεί να ονομαστεί αναρχική κοινωνία. Γι'αυτό το λόγο η αναρχική ανάλυση απορρίπτει τη φιλελεύθερη θεωρία των αναγκών, που τις αντιμετωπίζει σαν κάτι το ανεξήγητο, ή σαν το ακατέργαστο υλικό για την εξέλιξη της κοινωνικής πολιτικής. Αντίθετα εξετάζει τις προϋποθέσεις για "θέληση", "επιθυμία" και "ανάγκη", και τις μεθόδους με τις οποίες οι άνθρωποι μπορούν να μετασχηματίσουν τις ανάγκες τους, και να τις εντάξουν στη διαδικασία δημιουργίας μιας ανθρώπινης, αυτάρκους, συνεργατικής κοινωνίας.

Το πρόβλημα της διανομής:

Αν τα μέχρι τώρα συμπεράσματα έχουν κάποια αξία,

15. Βερτχάιμερ, ό.π.π., σελ. 183.

αυτό σημαίνει ότι τα αναρχικά μοντέλα παραγωγής και η "απελευθερωτική τεχνολογία" μπορούν να ικανοποιήσουν βασικές ανθρώπινες ανάγκες, και συβιβάζονται μ'εκείνα τα κοινωνικά πρότυπα που οδηγούν στην ικανοποίηση άλλων υψηλότερων αναγκών. Αλλά εδώ ξεπηδάει μία καινούργια αντίρρηση: ακόμα και αν υποθέσουμε ότι μία αναρχική κοινωνία μπορεί να φτάσει σ'ένα ικανοποιητικό επίπεδο παραγωγής, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι σε θέση να πετύχει μια δίκαιη κατανομή των αγαθών. Κατ' αρχήν, αν τα έθνη-κράτη δεν μπορούν να ξεπεράσουν την "εδαφική τους στενότητα", τότε και οι αναρχικές κοινότητες με τις τοπικές βάσεις τους δεν μπορεί παρά να είναι ακόμα πιο περιορισμένες· δεύτερον αυτές οι ανισότητες των μέσων ή της παραγωγικότητας μεταξύ των κοινοτήτων θα κατέληγαν σε ανεπανόρθωτες αδικίες· τέλος η εμπιστοσύνη των αναρχικών στην "αυτόματη" ανακατανομή δεν έχει καμμία ελπίδα μπροστά στη δριμύτητα της παγκόσμιας κρίσης.¹⁶

Το επιχείρημα ότι ο αναρχισμός οδηγεί σε στενότητα που βασίζεται σε τοπικό κοινοτισμό, στηρίζεται στην αποκλειστική κατεύθυνση της προσοχής στην αναρχική έμφαση σχετικά με το κοινοτικό έλεγχο και την αποκέντρωση, και την ταυτόχρονη έλλειψη γνώσης των αρχών της ομοσπονδίας και αμοιβαίας βοήθειας. Από την εποχή του Μπακούνιν και του Κροπότκιν, ο αναρχισμός έχει τονίσει τη σημασία των τοπικών, περιφερειακών και συνολικών ομοσπονδιών των κοινοτήτων και των εργατικών κολλεκτίβων. Υπάρχουν δυο πλευρές στην άρνηση του αναρχισμού απέναντι στο έθνος-κράτος: η μια είναι ο κοινοτισμός, και η άλλη ο διεθνισμός (εάν το "έθνος" εξετάζεται σαν πολιτιστική και όχι σαν πολιτική έννοια". Η αποκέντρωση που προτείνει ο αναρχισμός δεν είναι μια μηχανι-

16. Ό.π.π.

στική φόρμουλα για τη λύση όλων των κοινωνικών προβλημάτων". Είναι μάλλον μέρος μιας κοινωνικής πρακτικής μέσω της οποίας η ανθρωπότητα μπορεί να επαναστατήσει με μια μορφή περισσότερο προσωποποιημένη, συνειδητοποιημένη και κοινοτική. Η αναρχική "κομμούνια" είναι μια κοινότητα ανθρώπων που προσπαθούν να δημιουργήσουν σχέσεις και θεσμούς που θα βασίζονται σε μια οργανική, οικολογική συνεργατική άποψη για τη ζωή. Η σχέση μεταξύ τοπικών και παγκόσμιων κοινοτήτων αναλύεται πολύ καλά στο έργο του Μάρτιν Μπάμπερ, όπου ισχυρίζεται ότι μόνον αν οι απάνθρωπες, γραφειοκρατικές και απρόσωπες σχέσεις που δημιουργούν το κράτος, ο καπιταλισμός και η υψηλή τεχνολογία, αντικατασταθούν από προσωπικές, συνεργατικές σχέσεις που πηγάζουν από τις αρχέγονες κοινοτικές ομάδες, μπορούμε να ελπίζουμε ότι οι άνθρωποι θα ενδιαφερθούν πραγματικά για την ανθρωπότητα στο σύνολό της. Σύμφωνα με τον Μπάμπερ, μόνο αν καταφέρουμε να δούμε την ανθρωπότητα σαν κάτι οικείο, είναι δυνατόν να ξεπεράσουμε την "στενότητα" που μας εμποδίζει να δράσουμε, και να ενδιαφερθούμε για την ολότητα των προβλημάτων. Αλλά αυτό δεν είναι μια απλή ηθικολογία· είναι ένα κάλεσμα για μια συλλογική πράξη. Όπως λέει ο Μπάμπερ "μια οργανική κοινοπολιτεία-και μόνο τέτοιες μπορούν να ενωθούν και να σχηματίσουν μια συνειδητοποιημένη και έλλογη γεννιά ανθρώπων- δεν θα δημιουργηθεί ποτέ χωρίς τα άτομα, αλλά και ποτέ πέρα από τις μικρές και ακόμα μικρότερες κοινότητες: ένα έθνος είναι μια κοινότητα στο βαθμό που είναι κοινότητα ανάμεσα σ'άλλες".¹⁷

17. Μάρτιν Μπάμπερ, ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΟΥΤΟΠΙΑΣ (Βοστώνη: Beacon Press, 1958).

Οι αναρχικοί πιστεύουν, ότι στο βαθμό που η ανακατανομή είναι απαραίτητη, θάχουμε καλύτερα αποτελέσματα από την πρακτική της αμοιβαίας βοήθειας μέσα από ελεύθερες ομοσπονδίες, παρά από τη συνεχή δράση των εθνών-κρατών ή τη δημιουργία ενός παγκόσμιου κράτους. Ο Βερτχάμερ ποτέ δεν αντιμετωπίζει με σαφήνεια το θέμα των τάξεων· όμως, ένα από τα βασικά στοιχεία της αναρχικής σκέψης αφορά την ύπαρξη ταξικών συμφερόντων σε κοινωνίες που στηρίζονται σε μοντέλα συγκεντρωτικής, γραφειοκρατικής οργάνωσης. Το σχετικό ερώτημα που μπαίνει εδώ είναι, αν οι κρατικές ή ομοσπονδιακές μορφές οργάνωσης μπορούν να συμβάλλουν περισσότερο στην ανάπτυξη συλλογικών προτύπων σκέψης και δράσης, και για να δούμε και την άλλη πλευρά του ίδιου ζητήματος, αν η εξουσία πραγματικά διαφθείρει ανάλογα με το βαθμό συγκέντρωσής της. Η αναρχική θεωρία υποστηρίζει, ότι όσο παραμένει συγκεντρωτική η πολιτική και οικονομική εξουσία, πρέπει να περιμένουμε, ότι αυτοί που την κατέχουν θα την χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους. Αν κοιτάξουμε στην ιστορία, θα δούμε πως υπάρχουν πολλές αποδείξεις υπέρ αυτής της άποψης.

Μπορούμε να δούμε, για παράδειγμα, την κατανομή του πλούτου στις φιλελεύθερες-δημοκρατικές κοινωνίες, όπου η ικανοποίηση των επιθυμιών των ανθρώπων εξαρτάται από το κράτος (αργότερα θα ασχοληθούμε συνοπτικά με συστήματα έξω από την φιλελεύθερη-δημοκρατική παράδοση). Στις Ενωμένες Πολιτείες, έθνος με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση πλούτου και μακρά παράδοση φιλελεύθερης δημοκρατίας, δεν υπάρχει ουσιαστικά καμιά ανακατανομή στον οικονομικό τομέα, και μόνο 1% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος χρησιμοποιείται προς βοήθεια φτωχότερων χωρών.¹⁸ Πρέπει να παραδεχτούμε, ότι ο σύγχρονος φιλελευθερισμός

και η σοσιαλδημοκρατία έχουν κάνει κατά καιρούς βήματα που επηρέασαν κάπως την ανακατανομή, και ότι η ανάπτυξη αυτών των ιδεολογιών θα μπορούσε να οδηγήσει στην επέκταση αυτών των προγραμμάτων. Πάντως, από τη φύση αυτών των προτάσεων (που δεν συνιστούν μια απλή θεωρητική αντιπαράθεση, αν σκεφτούμε ότι φιλελεύθερα και σοσιαλδημοκρατικά καθεστώτα βρίσκονται στην εξουσία σε πολυάριθμες χώρες), η ανακατανομή θ'ακολουθήσει στο άμεσο μέλλον μια βαθμιαία διαδικασία εξέλιξης μέσα στα έθνη κράτη, και είναι δυνατόν να επιτευχθεί σε παγκόσμιο επίπεδο μόνο ύστερα από μακρύ χρονικό διάστημα. Αν βρισκόμαστε, πραγματικά, σε περίοδο κρίσης, για το ξεπέρασμα της οποίας είναι απαραίτητη η λήψη δραστικών μέτρων ανακατανομής (όπως ισχυρίζεται ο Βερτχάμερ), δεν θα πρέπει να είναι αυτές οι ιδέες που θα μας καθοδηγούν.

Σαν απόδειξη της ισχύος των εναλλακτικών προτάσεων των αναρχικών, μπορούμε να ερευνήσουμε τις ομοσπονδίες που οργάνωσαν οι αναρχοσυνδικαλιστές στην Ισπανία το 1936. Ανακαλύπτουμε, ότι η ανακατανομή, που έλειπε χρόνια από τις φιλελεύθερες και σοσιαλδημοκρατικές κοινωνίες, εμφανίστηκε μέσα σε λίγους μήνες σε κολλεκτιβοποιημένες περιοχές, αρχικά σαν αποτέλεσμα της θέσμισης της αυτοδιεύθυνσης στη βιομηχανία και τη γεωργία. Στο μικρό διάστημα που οι κολλεκτίβες μπόρεσαν να δράσουν αυτόνομα, άρχισαν να επεκτείνουν αυτή την ισότητα πέρα από τα όρια των κολλεκτίβων ξεχωριστά. Σύμφωνα με τον Γκαστόν Λεβάλ, τον πιο σεκτικότερο ίσως μελετητή των ισπανικών κολλεκτί-

18. Βλέπε Κρίστοφερς Τζένκς ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ (Νέα Υόρκη: Harper, 1973), και ειδικότερα τη στατιστική ανάλυση της διανομής του εισοδήματος στη σελ. 210.

βων σε περιοχές όπως η Καστίλλη και η Αραγωνία, "...η αρχή του ελευθεριακού κομμουνισμού είχε εφαρμοστεί όχι μόνο μέσα σε κάθε κολλεκτίβα, αλλά και μεταξύ όλων των κολλεκτίβων."¹⁹ Ο Λεβάλ περιγράφει τέτοια προγράμματα σαν απελευθέρωση από τη μιζέρια, ανακατανομή των πρώτων υλών και μηχανημάτων από τις πλουσιότερες στις φτωχότερες κολλεκτίβες, συνεργατική παραγωγή αγαθών για διανομή σε περιοχές που είχαν μεγαλύτερη ανάγκη. Σύμφωνα με τον Λεβάλ, οι κολλεκτίβες είχαν αντιληφθεί "ότι έχοντας ξεπεράσει την κοινοτική νοοτροπία, το επόμενο βήμα ήταν να ξεπεράσουν το περιφερειακό πνεύμα".²⁰ Τα πειράματα των ισπανών αναρχικών τη δεκαετία του '30 δεν κράτησαν, βέβαια, για πολύ, αφού πολλά από τα σχέδια που ξεκίνησαν, υπονομεύτηκαν από το καθεστώς του Λαϊκού Μετώπου, κι έπειτα συντρίφτηκαν, πρώτα από τους σταλινικούς (των οποίων τα "δημοκρατικά στρατεύματα" κυριολεκτικά εισέβαλλαν στις κολλεκτίβες της Αραγωνίας) και μετά από τους φασίστες. Το ερώτημα, όμως, που παραμένει, είναι αν αξίζουν να αναπτυχθούν περισσότερο και να εξαπλωθούν σε παγκόσμιο επίπεδο οι αρχές αυτών των κολλεκτίβων και ομοσπονδιών ή οι οργανωτικές αρχές του κράτους. Η κεντρική ιδέα που προκύπτει από τις προτάσεις των αναρχικών για την κοινωνική οργάνωση είναι, ότι μόνο αν οι άνθρωποι αναπτύξουν πρότυπα ζωής και αξίες βασισμένες στην αμοιβαία βοήθεια στο επίπεδο των μικρών ομάδων και κοινοτήτων, είναι δυνατόν να

19. Γκαστόν Λεβάλ, ΟΙ ΚΟΛΛΕΚΤΙΒΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (Λονδίνο, *Freedom Press*, 1975), σελ. 184-85.

20. Ό.π.π., σελ. 85. Για τη διεθνιστική θέση της Ισπανικής Ομοσπονδίας Επαρχιών, που αναπτύχθηκε στις αρχές του 1870, δες Τίμα Κάπλαν, ΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΑΝΔΑΛΟΥΣΙΑ 1868-1903 (Πρίνστον, *Princeton University Press*, 1977) σελ. 61-91.

πραγματώσουν την πρακτική αυτή και σε οποιοδήποτε άλλο επίπεδο κοινωνικής οργάνωσης. Αυτή η κοινωνικο-ψυχολογική πρόταση αποτελεί τη βάση όλων των ισχυρισμών των αναρχικών για μια κοινοτική ομοσπονδία. Η πρόταση αυτή δεν πείθει, αν βασιστούμε μόνο σε θεωρητικές αναλύσεις όπως η ραϊχική ψυχολογία των μαζών, αλλά επίσης φαίνεται να έχει μια πιο άμεση ιστορική επαλήθευση στην εμπειρία των ισπανικών κολλεκτίβων.

Μέχρι εδώ το πρόβλημα εστιάστηκε στο ζήτημα της "ανακατανομής". Όμως, φοβάμαι πως η αντίληψη αυτή έχει στηριχτεί σε ακατάλληλες κριτικές προϋποθέσεις, που πρέπει να εξεταστούν παραπέρα. Όπως έδειξε ο Μαρξ, το πρόβλημα της διανομής έχει σε μεγάλο βαθμό σχέση με το πρόβλημα της παραγωγής. Τώρα πια το πρόβλημα της διανομής δεν έχει να κάνει με τις διάφορες μορφές των σχέσεων παραγωγής, και έπειτα, μερικά προβλήματα που προκύπτουν στη διανομή δεν μπορούν να λυθούν σε ορισμένα παραγωγικά συστήματα. Όπως διατυπώνει ο Βερτχάμερ το πρόβλημα σαν "την ανακατανομή των πλουτοπαραγωγικών μέσων του πλανήτη", δείχνει να παραδέχεται πως τα προβλήματα των φτωχών κοινωνιών μπορούν να λυθούν με μια μεταφορά πόρων από κοινωνίες σχετικής αφθονίας σε κοινωνίες σχετικής σπάνης. Αυτή η ελπίδα μπορεί να θεωρηθεί σαν μη ρεαλιστική, δεδομένης της φύσης της διεθνούς πολιτικής, αλλά και από την άλλη πλευρά (κι εκεί βρίσκεται η ουσία του προβλήματος), ολόκληρη η προβληματική της ανακατανομής στηρίζεται στην αμφίβολη υπόθεση, πως μπορεί να υπάρξει λύση ενώ συνεχίζει να υφίσταται ένα τεχνολογικό σύστημα που στηρίζεται στην εξάρτηση και τις δυσαρμονίες της οικονομικής εξουσίας.

Οι αναρχικοί ισχυρίζονται ότι, αφού υπάρχει τώρα μια τεχνολογία κατάλληλη για την πραγματοποίηση της απελευθέρωσης, το μεγαλύτερο πρόβλημα για τις φτω-

χές κοινωνίες είναι να πετύχουν τον κοινωνικό μετασχηματισμό που απαιτείται για την εφαρμογή αυτής της τεχνολογίας. Αυτός ο μετασχηματισμός συνιστάται στην οικονομική και πολιτική απελευθέρωση από την εκμετάλλευση των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων κι της εγχώριας αστικής τάξης, και στην χειραφέτηση αυτής από τις κυριαρχικές δομές που αναπαράγονται μέσα από την πολιτιστική παράδοση. Καθήκον του αναρχικού κινήματος σε τέτοιες κοινωνίες είναι η δημιουργία μιας πράξης ικανής να εκτοπίσει αυτές τις ομάδες και δομές, και να θεσμίσει στη θέση τους απελευθερωτικά σχήματα. Έτσι, το οικονομικό πρόβλημα δεν είναι η έλλειψη υποχρεωτικής ανακατανομής (που είναι αδύνατο να υποστηριχτεί από τις τάξεις και τα κράτη που ευνοούνται από την εκμετάλλευση), αλλά μάλλον η καταστροφή των ανεπιθύμητων σχέσεων παραγωγής που καταλήγουν στην κακή διανομή των προϊόντων και η καταστροφή των ιδεολογιών που νομιμοποιούν αυτή τη διαδικασία. Είναι αλήθεια, όπως υποστηρίζει ο Βερτχάμερ, ότι η αναπαραγωγή (σαν παραγωγή και διανομή γενικά) δεν θα πραγματοποιηθεί "αυθόρμητα", δηλαδή, χωρίς σχεδιασμό ή κάποια στρατηγική. Αλλά το κρίσιμο σημείο της αναρχικής θεώρησης είναι, ότι πιθανότατα δικαιότερη διανομή θα επέλθει σαν αποτέλεσμα συνειδητών συλλογικών προσπαθειών των εκμεταλλευόμενων για την αλλαγή των σχέσεων εξουσίας, παρά από τη συμφωνία των δυνάμεων της εκμετάλλευσης να υποταχθούν στον έλεγχο κάποιας υψηλότερης πολιτικής αρχής που θα επιβάλλει την ανακατανομή.

Αν είναι σωστή αυτή η ανάλυση, τότε η πραγματική εναλλακτική πρόταση απέναντι στην αναρχική προσέγγιση φαίνεται νάναι όχι η φιλελεύθερη η σοσιαλδημοκρατική αισιοδοξία για μια παγκόσμια δημοκρατία, αλλά μάλλον

ο μαρξισμός-λενινισμός που γνωρίζει αρκετά τη φύση της οικονομικής εξουσίας ώστε ν' αντιλαμβάνεται ότι μια τέτοια αλλαγή στις σχέσεις εξουσίας θα προκαλέσει αναπόφευκτα μια παγκόσμια πάλη των τάξεων. Όμως αν και οι αναρχικοί ίσως συμφωνούν ότι η μαρξιστική-λενινιστική προσέγγιση μπορεί νάχει σημαντική επιτυχία στον περιορισμό των υπερβολών της οικονομικής ανισότητας, την θεωρούν ανίκανη να πραγματώσει την απελευθέρωση της κοινωνίας. Ανάμεσα στα πιο σημαντικά επιχειρήματα γι' αυτό το συμπέρασμα είναι τ' ακόλουθα: 1) η μαρξιστική-λενινιστική άποψη της κοινωνικής επανάστασης με την προσήλωσή της στον κρατισμό και τον συγκεντρωτισμό, καταλήγει σ' ένα νέο κρατικοκαπιταλιστικό και γραφειοκρατικό συγκεντρωτικό μοντέλο ταξικής κυριαρχίας διαιωνίζοντας πολιτικές και (συχνά) οικονομικές ανισότητες 2) η μαρξιστική-λενινιστική θεωρία αποδέχεται άκριτα την υψηλή τεχνολογία που οδηγεί σε μια συνέχιση της αποξένωσης στην παραγωγή, στην απαραίτητη ανάπτυξη μιας τεχνοκρατικής τάξης, και στην συνεχή κυριαρχία και καταστροφή της φύσης και του οικοσυστήματος 3) ο οικονομικός και παραγωγικός προσανατολισμός του μαρξισμού-λενινισμού κρύβει σημαντικές περιοχές της πάλης για την ανθρώπινη απελευθέρωση όπως η κουλτούρα, η αισθητική, ο έρωτας, και αδυνατίζει την ανάλυση πολλών μορφών κυριαρχίας (συμπεριλαμβανόμενων των πολιτικών, φυλετικών, σεξουαλικών και ψυχολογικών).²¹ Αυτά τα επιχειρήματα σχετίζονται άμεσα μ' άλλες κρατιστικές και συγκεντρωτικές θέσεις, και πολλά σημεία της ανάλυσης απευθύνονται εξίσου και στον τεχνοκρατικό φιλελευθερισμό.

21. Για μια αναρχική κριτική της Ρώσικης Επανάστασης, βλέπε Βολίν, Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (Μόντρεαλ, *Black Rose Books*, 1974), και για την Κίνα βλέπε Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΠΕΘΑΝΕ, ΖΗΤΩ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (Μόντρεαλ, *Black Rose Books*, 1977).

Το πρόβλημα της μετάβασης

Ένα άλλο συνηθισμένο επιχείρημα ενάντια στην αναρχική άποψη, είναι ότι η μετάβαση σε μια αναρχική κοινωνία θα είχε καταστροφικά αποτελέσματα εξαιτίας του υψηλού δείκτη αλληλοεξάρτησης που υπάρχει στη σημερινή παγκόσμια οικονομία, και το σημερινό επίπεδο αστικοποίησης. Ο αναρχισμός φαίνεται να συνεπάγεται κατακλυσμικές αλλαγές, την άμεση καταστροφή όλων των πολύπλοκων οργανισμών και την οπισθοδρόμηση στην κοινοτική ανεξαρτησία.²²

Αλλά όπως έχει ήδη επισημανθεί, οι αναρχικοί δεν υποστηρίζουν την απόλυτη ανεξαρτησία των κοινοτήτων, αλλά μια οργανική αλληλοεξάρτηση μεταξύ τους, που θα ξεκινά από τις πιο βασικές κοινωνικές μονάδες, και θα περιλαμβάνει, μέσα από την ομοσπονδία, ολόκληρη την ανθρωπότητα. Ούτε παρουσιάζουν την τεχνολογική αλλαγή και την αποκέντρωση σαν απόλυτες αρχές που θα εφαρμοστούν δογματικά, ανεξάρτητα από τις απαιτήσεις που υπαγορεύουν οι ανθρώπινες ανάγκες. Γι' αυτό και δεν υποστηρίζουν ότι πρέπει να καταστραφεί όλη η σημερινή τεχνολογία τη στιγμή που περιμένουμε να αναπτυχθούν και να θεσμιστούν απελευθερωτικές, εναλλακτικές μορφές. Αντίθετα προτείνουν ότι πρέπει τώρα να γίνει η έρευνα πάνω στην εναλλακτική τεχνολογία, και ότι οι άνθρωποι πρέπει ν' αρχίσουν να χρησιμοποιούν αυτές τις απελευθερωτικές μορφές οπουδήποτε είναι δυνατό, έστω και αν η υψηλή τεχνολογία συνεχίζει να υπερισχύει. Για παράδειγμα, αν και οι αναρχικοί απορρίπτουν κατηγορηματικά την πυρηνική ενέργεια, δεν αποκλείουν τις άλλες πηγές ενέργειας έως ότου σταδιακά αν-

22. Βερτχάμερ, ό.π.π., σελ. 184.

τικατασταθούν από την ηλιακή, την αιολική, τη γεοθερμική, την υδροηλεκτρική και άλλα υποκατάστατα.

Ομοίως οι αναρχικοί δεν υποστηρίζουν την αποκέντρωση μέσα απ' την εκμηδένιση ή τη βίαιη μετανάστευση της πόλης. Πολλοί αναρχικοί πράγματι δέχονται τις πόλεις παραδοσιακού τύπου, καθώς και πολιτικές όπως τα συμβούλια γειτονιάς, εναλλακτικές μορφές εργασίας, χώρους για παιχνίδι και ζωή, κοινοτικούς κήπους και εργαστήρια, και άλλες παρόμοιες πρακτικές για τον μετασχηματισμό του αστικοκοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος. Υπάρχει μια μακρά αναρχική παράδοση που ασχολείται με τον εξανθρωπισμό και τον εκδημοκρατισμό της ζωής στην πόλη, όπως τη σκιαγράφησε ο Κροπότκιν στις παρατηρήσεις του πάνω στις μεσαιωνικές πόλεις, και ο Μπούκτσιν στην έρευνά του για την ελληνική πόλη και τα συμβούλια γειτονιάς κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης.²³ Έπειτα οι αναρχικοί προβλέπουν μια βαθμιαία παρακμή των απάνθρωπων μητροπόλεων στο επίπεδο των μικρών πόλεων, και παράλληλα μια αυξανόμενη σύνδεση αυτών των πόλεων με την επαρχία. Αυτό που απαιτείται σαν άμεση αναγκαιότητα δεν είναι ο εκτοπισμός μεγάλων μαζών πληθυσμού, αλλά η θέσμιση μιας μικρής κλίμακας άμεσης δημοκρατίας με τη μορφή των συμβουλίων στη γειτονιά και στους χώρους δουλειάς.. Οι αναρ-

23. Δες Κροπότκιν, ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ (Λονδίνο, *Freedom Press*, 1969), Μπούκτσιν ΜΟΡΦΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ στο Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΠΑΝΗ, σελ. 143-69, Πωλ και Πέρσιβαλ Γκοούντμαν ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (Νέα Υόρκη: *Random House*, 1960), Μάραη Μπούκτσιν ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (Νέα Υόρκη: *Harper*, 1974), Ρόμπερτ Γκοούντμαν ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΣΧΕΔΙΑΣΤΕΣ (Νέα Υόρκη: *Simon and Schuster*, 1971) και τη συνεχιζόμενη συζήτηση πάνω στο πρόβλημα των πόλεων στην Καναδική ελευθεριακή επιθεώρηση Η ΓΕΝΙΑ ΜΑΣ.

χικοί θεωρούν παράγοντες όπως η δομή της προσωπικότητας, οι οικονομικές συνθήκες, τεχνολογικά μοντέλα, κατανομή πληθυσμών και πολιτικούς θεσμούς απόλυτα συνδεδεμένους, και απορρίπτουν θεωρίες για την αλλαγή που αδυνατούν να ασχοληθούν μ' αυτούς τους παράγοντες σαν συστατικά μέρη μιας κοινωνικής ολότητας. Από την άλλη δεν είναι τόσο αφελείς ώστε να πιστεύουν πως όλες οι μορφές του κοινωνικού μετασχηματισμού θα προχωρήσουν με το ίδιο βήμα. Η αλλαγή της τεχνολογίας και η ανακατανομή του πληθυσμού, προφανώς θα παρουσιάσουν σοβαρά υλικά προβλήματα που θ' απαιτήσουν μια μακρά διαδικασία δημιουργικής δράσης. Όμως ήδη έχει σημειωθεί μια μεγάλη ανάπτυξη που θα συνεχιστεί και μετά τις αλλαγές των πολιτικών και οικονομικών θεσμών. Πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι έχουν αναπτυχθεί ουσιαστικά και οι τεχνολογικές μορφές που επιτρέπουν στις ελευθεριακές πολιτικές και οικονομικές αρχές να μοιάζουν πιο ρεαλιστικές και απαραίτητες.

Σχετικά με την αυτοπροστασία

Μια από τις θεμελιώδεις αρχές του αναρχισμού είναι ότι αν η κοινότητα πρέπει ν' αμυνθεί, αυτό θα γίνει με την εθελοντική δράση των ανθρώπων. Απ' αυτό ξεκινά μια κριτική που λέει ότι η αναρχική κοινότητα δεν θα μπορούσε να αμυνθεί αποτελεσματικά μπροστά στους άρτια οργανωμένους, κατασταλτικούς στρατούς που συνήθως της επιτίθενται. Από την άλλη μεριά όμως μπορεί και να μην αμυνόταν καθόλου, καθώς όλοι ναι μεν αντιλαμβάνονται ότι η κοινότητα πρέπει να αμυνθεί αλλά αφήνουν (για αυτοπροστασία) για κάποιους άλλους αυτό το καθήκον.²⁴

24. Βερτχάμερ, ό.π.π., σελ. 185.

Οι αναρχικοί πιστεύουν ότι "ο πόλεμος είναι η υγεία του κράτους", και ότι επομένως πάντα απειλεί νάναι αν όχι μοιραίο, τουλάχιστον σοβαρό εμπόδιο για την ελευθερία. Το να στρατιωτικοποιήσεις μια κοινωνία προκειμένου να πολεμήσεις τον αυταρχισμό, σημαίνει αυτόματα νίκη του αυταρχισμού. Γι' αυτό το λόγο οι αναρχικοί επιμένουν στην αναγκαιότητα περιορισμένης στρατιωτικής δράσης για την αυτοάμυνα της κοινότητας μέσα από λαϊκές πολιτοφυλακές, και αρνούνται τις ιεραρχικές, συγκεκριμένα διευθυνόμενες στρατιωτικές δυνάμεις. Εδώ, το επιχείρημα ότι η οργάνωση αυτή στερείται της λαϊκής υποστήριξης δεν είναι σωστό. Οι κοινότητες αμύνονται πραγματικά όταν η ελευθερία τους διατρέχει σοβαρό κίνδυνο. Η θεωρητική αντίρρηση σχετικά με την μη-συμμετοχή παραβλέπει τα ψυχολογικά στοιχεία του πολέμου, και τις σημαντικές επιδράσεις της κοινωνικής πίεσης. Μια συμπαγής κοινότητα (π.χ. μια κοινωνία οργανωμένη κατά φυλές) δεν αντιμετωπίζει δυσκολίες στην εξασφάλιση συμμετοχής στην άμυνα, αν και βαθμιαία γίνεται πιο δύσκολη η ικανοποίηση των απαιτήσεων του αναρχισμού για εθελούσια συμμετοχή, καθώς μεγαλώνει συνέχεια η απειλή για την ομάδα. Καίριο ερώτημα εδώ είναι αν η στρατηγική της λαϊκής αυτοάμυνας μπορεί νάναι αποτελεσματική όταν χρησιμοποιηθεί.

Υπάρχουν αποδείξεις που πιστοποιούν ότι τουλάχιστον κάτω από ορισμένες συνθήκες κάτι τέτοιο είναι δυνατό. Για παράδειγμα το αγροτικό αναρχικό Μαχνοβίτικο κίνημα στην Ουκρανία, χρησιμοποίησε με επιτυχία μεθόδους αντάρτικου αγώνα ενάντια σε πολλούς στρατούς το διάστημα 1918-1921. Η στρατιωτική αποτελεσματικότητα των Μαχνοβιστών σταμάτησε μόνο όταν ο στρατός τους (που τότε είχε εξαντληθεί από τις νίκες του ενάντια στις δυνάμεις των δεξιών) δέχτηκε την επίθεση των μέχ-

ρι εκείνη τη στιγμή "συμμάχων" του, των μπολσεβίκων.²⁵ Επίσης, οι κολλεκτίβες στην Ισπανία κινητοποιήσαν με επιτυχία το πληθυσμό και φτιάχτηκαν οι λαϊκές πολιτοφυλακές. Αυτές παρήκμασαν τόσο σε αριθμό από μων όσο και σε επίπεδο ηθικού, όταν στρατιωτικοποιήθηκαν στα χέρια του Κράτους.²⁶ Πρόσφατες εμπειρίες, όπως οι πόλεμοι στην Ινδοκίνα και η αντίσταση σε πολλές περιοχές του κόσμου απέναντι στην παλιά και νέα αποικιοκρατία (το Αφγανιστάν αποτελεί το πιο πρόσφατο παράδειγμα), αμφισβήτησαν την ικανότητα των ισχυρών εθνών-κρατών να καταστέλλουν επιτυχώς (ή εποφελώς) την αντίσταση σε περιοχές όπου ο αντάρτικος αγώνας υποστηρίζεται σθεναρά από τις τοπικές κοινότητες. Το θέμα της αποτελεσματικότητας της αυτοάμυνας μέσα από τις λαϊκές πολιτοφυλακές ή το αντάρτικο που στηρίζεται από τις κοινότητες, δεν τελειώνει εδώ. Όμως, δεν μπορεί να λυθεί κι αν μείνουμε στα επιχειρήματα του τύπου "δεν μπορεί η αυτοάμυνα να κερδίσει τη λαϊκή υποστήριξη", ή ότι "θα συντριφτεί αμέσως από τις παραδοσιακού τύπου στρατιωτικές δυνάμεις."²⁷

25. Βλέπε Πήτερ Αρσίνοφ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΧΝΟΒΙΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ (Νητηρόιτ: *Black and Red*, 1977).

26. Βλέπε Βέρνον Ρίτσαρντς ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ (Λονδίνο: *Freedom Press*, 1972), και Χοσέ Πειράτς ΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (Νητηρόιτ: *Black and Red*, 1977).

27. Για μια από τις λίγες θεωρητικές μελέτες πάνω στο ζήτημα, δες τις εργασίες του "αναρχομαρξιστή" Αϊμπραχάμ Γκιγιέν. Αποσπάσματα των γραπτών του που επηρέασαν τους αγώνες στην Λατινική Αμερική, δες στο βιβλίο του Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟΥ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (Νέα Υόρκη: *William Morrow and Co.*, 1973).

Συμπεράσματα:

Στο τελικό του επιχειρήμα ο Βέρτχάμερ λέει, ότι σ'αντίθεση μ'ό,τι πιστεύει πως είναι ο αναρχισμός, "η ανθρώπινη δυστυχία δεν μπορεί ν'αποδίδεται πάντα στα Κράτη και τις νομικές υπερδομές τους".²⁸ Αυτή η παρατήρηση περιγράφει πολύ καλά μια από τις πιο συνηθισμένες απόψεις για τη φύση του αναρχισμού, και συγκεκριμένα, ότι αποτελεί μόνο μια απλή αντίθεση στο κράτος και τη κυβέρνηση. Είναι απαραίτητο να καταλάβουμε ότι, άσχετα με τον τρόπο που τους ερμήνευσαν πολλοί αντίπαλοι, οι αναρχικοί αρνούνται μιά τέτοια απλουστευτική ανάλυση των ανθρώπινων προβλημάτων. Παρά την άρνηση του Βέρτχάμερ, οι αναρχικοί πάντα αναγνώριζαν ότι υπάρχουν φυσικοί περιορισμοί στην ανθρώπινη ευημερία. Πραγματικά, μια από τις πιο χαρακτηριστικές συμβολές της αναρχικής σκέψης ήταν η κίνησή της προς μια πορεία αποφασιστικής ρήξης με το Δυτικό Ορθολογισμό και τη πίστη του Διαφωτισμού για απελευθέρωση μέσα από τον επιστημολογικό-τεχνολογικό θρίαμβο πάνω στη φύση. Στην κριτική τους της ιδέας για την κυριαρχία πάνω στη φύση (που σιγά-σιγά μετατράπηκε σε πρωτεύον θέμα της αναρχικής σκέψης), οι αναρχικοί είπαν ότι η τάση μας ν'αρνούμαστε τους περιορισμούς που επιβάλλει η φύση, οδήγησε σε μια επιθυμία για εξουσία, που αποτελεί και τον πυρήνα της εξουσιαστικής συνείδησης. Μ'αυτή την έννοια η αναρχική θεωρία αποβλέπει σε μια πλήρη ανάπτυξη της αγάπης για τη φύση, που είναι κάτι ΠΟΛΥ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ από την πλήρη ανάπτυξη του ανθρωπισμού.²⁹ Αλλά αυ-

28. Βερτχάμερ, ό.π.π., σελ. 184.

29. Εδώ βρίσκεται ένα απ'τα σημεία, που η σύγχρονη αναρχική

τό είναι ένα μόνο μέρος απ'αυτά που παραβλέπονται σε ισχυρισμούς του τύπου Βέρτχάμερ. Εξ'ίσου σημαντικό είναι το γεγονός, ότι στην ανάλυση των κοινωνικών περιορισμών της ανθρώπινης εξέλιξης, οι αναρχικοί δεν περιορίστηκαν στις επιδράσεις του Κράτους. Η κριτική τους αναφέρεται σ'ολόκληρο το σύστημα κυριαρχίας, συμπεριλαμβανόμενων όχι μόνο των κρατιστικών και γραφειοκρατικών όψεων της, αλλά και άλλων τομέων όπως η οικονομική εκμετάλλευση, η φυλετική καταπίεση, η σεξουαλική καταπίεση (σεξισμός, ετεροσεξισμός) και η τεχνολογική κυριαρχία.

Ο αναρχισμός παρουσιάζει μια υψηλή θεωρητική συνοχή, και η προσέγγισή του πάνω στα προβλήματα που έθεσε ο Βέρτχάμερ, είναι ιστορικά θεμελιωμένη. Το αναρχικό πρόταγμα δεν έχει χάσει το κύρος του, και στην πραγματικότητα, δύσκολα επηρεάζεται από κριτικές σαν του Βερτχάμερ και άλλων σύγχρονων σχολιαστών. Σύμφωνα με τους τελευταίους, είναι μια απερίσκεπτη στρατηγική για την κοινωνική αλλαγή, γιατί προσφέρει λίγες ελπίδες νίκης, αλλά μεγάλο κίνδυνο αποτυχίων στην ανθρωπότητα. Όμως, η αναρχική θεωρία έχει να παρουσιάσει αξιοσημείωτες αποδείξεις για το αντίθετο.

Σκοπός αυτού του άρθρου δεν ήταν η λεπτομερής ανάλυση αυτών των αποδείξεων. Αντίθετα, ολόκληρη η

θεωρία συναντά ολοφάνερα την κριτική θεωρία. Χέρμπερτ Μαρκούζε, Ο ΜΟΝΟΔΙΑΣΤΑΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ (Βοστώνη: *Beacon Press*, 1964), σελ. 144-69, Μάξ Χορκχάμερ και Τέοντορ Αντόρνο, Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (Νέα Υόρκη: *Seabury*, 1972), σελ. 81-119 και Άλμπερτ Βέλμερ, ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Νέα Υόρκη: *Seabury*, 1974), σελ. 129-39. Για μια εξαιρετική συζήτηση που συνδέει την κριτική της τεχνολογίας και την κυριαρχία της φύσης με βασικά ζητήματα της ανατολικής σκέψης, βλέπε στην ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ, Τεύχος XVII, No. 1.

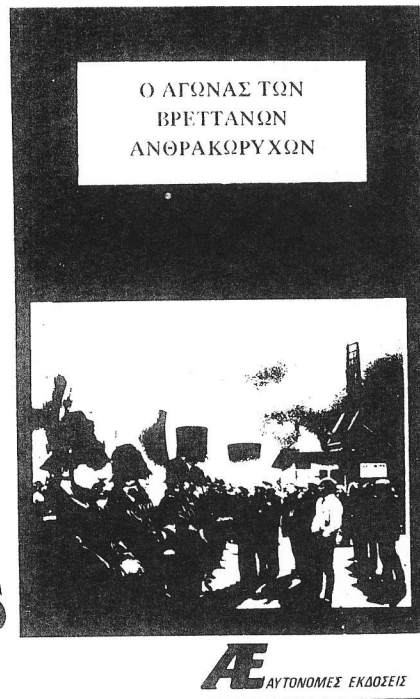
συζήτηση επιχειρήσε να αποσαφηνίσει ακόμα περισσότερο τη φύση της αναρχικής θέσης και να παρουσιάσει μερικά από τα βασικότερα επιχειρήματα και εμπειρικά στοιχεία που στηρίζουν ορισμένους ισχυρισμούς-κλειδιά γι' αυτή τη θέση. Ένας από τους πιο βασικούς είναι, ότι η εμπιστοσύνη στο Κράτος ή σ'ένα παγκόσμιο Υπερκράτος για την πραγματοποίηση της κοινωνικής αλλαγής, θα οδηγήσει στη συνέχιση πολλών μορφών κυριαρχίας (που για την ανάπτυξη και ενίσχυσή τους το Κράτος δουλεύει από παλιά). Αν αυτό αληθεύει, η στρατηγική των αναρχικών για αλλαγή "από τα κάτω" στη καθημερινή ζωή των ανθρώπων, στις οικογένειές τους, στη δουλειά τους, στη σχέση τους με την κοινότητα και τελικά τη δημιουργία μιας κοινωνίας οργανωμένης σε ομοσπονδίες που ξεπηδούν από ριζοσπαστικούς αγώνες, φαίνεται πολύ πιο πολλά υποσχόμενη.

Οι αναρχικοί διατείνονται ότι οι ρίζες της σημερινής οικολογικής κρίσης βρίσκονται στα κυρίαρχα συστήματα της βιομηχανοποιημένης και συγκεντρωτικής υψηλής τεχνολογίας. Το αναρχικό πρόγραμμα είναι τόσο μια στρατηγική για την απελευθέρωση του ανθρώπου, όσο και σχέδιο για την αποφυγή μιας παγκόσμιας οικολογικής καταστροφής. Αν και αυτό το πρόγραμμα απαιτεί ακόμα μεγαλύτερη μελέτη και εξέλιξη, ακόμα και στη σημερινή του μορφή φαίνεται ν'αποτελεί τη μοναδική πολιτική πρακτική που προσφέρει μια βιώσιμη σύνθεση ανάμεσα στις αξίες της ανθρώπινης αυτοανάπτυξης και απελευθέρωσης, και εκείνες της οικολογικής ισορροπίας και παγκόσμιας επιβίωσης. Γι'αυτό το λόγο ο Ρίτσαρντ Φωκ καταλήγει στο συμπέρασμα "ότι το αναρχικό όραμα ... για μια σύμπραξη ανάμεσα σε μια παγκόσμια ομοσπονδία και τις οργανικές κοινωνικές μορφές κοινωνικού χαρακτήρα, αποτελεί στην ουσία τη μοναδική ελπιδοφόρα προοπτική για τη μελλοντική παγκόσμια τά-

ξη".³⁰ Για να πραγματοποιηθεί κάποτε αυτή η ελπίδα, είναι απαραίτητη η ανάπτυξη μιας βιώσιμης ελευθεριακής και κοινοτικής θεωρίας και πρακτικής. Αυτό απαιτεί τον ερχομό μιας νέας εποχής στην κοινωνική θεωρία, όπου θα υπάρξει μια αποφασιστική ρήξη με τη φιλελεύθερη και μαρξιστική ιδεολογία, όπως και μια νέα εποχή κοινωνικών πειραματισμών σε παγκόσμιο επίπεδο, όπου οι κοινωνικές μορφές που νομιμοποιούνται απ' αυτές τις ιδεολογίες θα ξεπεραστούν από την πρακτική της κοινωνικής και οικολογικής αναγέννησης.

30. ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΑΞΗ, στο άρθρο των Πέ-
νοκ και Τσάμπαν, ό.π.π., σελ. 75.

ΑΓΡΙΑΤΑ 1
ΑΓΡΙΑΤΑ 1

ΑΓΡΙΑΤΑ 2
ΑΓΡΙΑΤΑ 2

